

Jean-Luc Dehaene over de toekomst van Europa

Noem mij gerust een **utopist**

Dehaene (CD&V) stond in juli opnieuw even in het centrum van de politieke belangstelling om het pad te effenen voor oranje-blauw. Het bleef evenwel bij een blitsbezoek aan de Belgische politiek – “Reden?” “Geen commentaar!” – want het is vooral Europa dat de oud-premier in de greep houdt. Een gesprek over de toekomst van de Unie.

Jean-Luc Dehaene is sinds juni 2004 als europarlementslid actief, al begon zijn Europees engagement eigenlijk al in 1992, bij de ondertekening van het Verdrag van Maastricht. De dioxinecrisis maakte een einde aan zijn mandaat als eerste minister, maar Dehaene kreeg vrij snel de kans zijn ervaring ten dienste van de Europese zaak te stellen.

In juli 1999 vroeg Commissievoorzitter **Romano Prodi** hem een ‘wise men group’ voor te zitten en verslag uit te brengen over de agenda voor de komende Intergouvernementele Conferentie (IGC). Daarna was hij als regeringsafgevaardigde belast met het opstellen van een Charter van de Fundamentele Rechten. Hij schreef in 2001 mee aan de Verklaring van Laken en werd ondervoorzitter van de Europese Conventie die onder voorzitter **Valéry Giscard D’Estaing** het eerste ontwerp van grondwettelijk verdrag moest opstellen. Dehaene zit dus op de eerste rij om ons de toekomst van Europa te voorspellen en tegelijkertijd even terug te blikken op het ontstaan van het Europese verdrag, de uitbreiding van de Unie en slijtzwam Turkije.

Van grondwet naar verdrag

De Europese grondwet is op de Europese top in Brussel eind juni een ‘vereenvoudigd’ Hervormingsverdrag geworden. Wat is er juist veranderd?

“Vooral de vorm. Giscard d’Estaing zei dat eigenlijk 95 procent van het vorige grondwettelijke verdrag is overgenomen en ik onderschrijf die conclusie. In de Conventie hadden we een verdrag opgesteld met grondwettelijke inhoud én vorm, nu gaan we naar een verdrag met grondwettelijke inhoud zonder de vorm. Maar beide versies waren altijd al ‘verdragen’ en geen ‘grondwetten’. Het overtrokken woordgebruik heeft tot misverstanden aanleiding gegeven. De Franse eerste minister **Laurent Fabius** (PS) zorgde mee voor de ‘nee’ in zijn land door te zeggen dat de liberale markteconomie een grondwettelijk statuut had gekregen, maar dat was niet waar.”

Is het gebruik van het woord ‘grondwet’ het enige waarover het eerste verdrag is gestruikeld?

“Nee, ik vind het sowieso fout om over complexe verdragen referenda te organiseren. In Nederland riep de ‘grondwet’ het begrip ‘superstaat’ op en vreesde men dat de koningin haar macht zou verliezen. Daarom stemde Nederland massaal ‘nee’. Europa kan volgens mij nooit bij referendum vooruitgaan. Politieke leiders moeten waarmaken wat de burgers wensen en uit Europese polls blijkt dat ze net méér Europa wensen. Leiden is voor mij ‘voorgaan’, niet volgen.

Vormelijk zat het eerste verdrag ook nog niet perfect in elkaar. Het derde

deel – over de concrete beleidsterreinen – had eigenlijk een afzonderlijk, ondergeschikt verdrag moeten zijn, een toepassing van de grondwet, maar dat was in de conventie niet haalbaar.”

Het Hervormingsverdrag wordt nu tot in detail uitgewerkt en moet in oktober klaar zijn. Wat mogen we verwachten?

“Ik hoop dat het nieuwe hervormingsverdrag op de Intergouvernementele Conferentie (IGC) in Lissabon op 7 en 8 september uiteindelijk zal uitmonden in twee verdragen: één over de grondbeginselen van de Unie, gebaseerd op het Verdrag van Maastricht uit 1992, en één over de concrete beleidsterreinen, gebaseerd op het Verdrag van Rome uit 1957. Het best wordt dat tweede verdrag ondergeschikt gemaakt aan het eerste, zodat het ook gemakkelijker kan worden aangepast aan de veranderende situatie.”

Gaat de Europese autoriteit niet meer voor op die van de individuele lidstaten, nu de Europese ‘grondwet’ een ‘verdrag’ is geworden?

“Jawel, de Europese grondwet prevaleert nog altijd. Dat staat nu niet meer letterlijk in de tekst, maar in de bestaande verdragen geldt al lange tijd dat Europese richtlijnen, besluiten en verordeningen bindend zijn en voorgaan boven nationale wetgeving.”

Bent u tevreden met de inhoud van het nieuwe verdrag?

“Ja, het verdrag heeft veel aan transparantie en leesbaarheid ingeboet omdat het de bestaande verdragen amendeert, maar ik had nooit durven dromen dat de Duitse bondskanselier **Angela Merkel** inhoudelijk zo dicht bij het oorspronkelijke verdrag zou kunnen blijven. Het was noodzakelijk Nederland en Frankrijk terug aan boord te krijgen, want dat zijn twee van de stichtende landen op wie de dynamiek van de Unie rust. Gelukkig hebben de politieke leiders van Nederland en Frankrijk de respectieve referenda niet gezien als het verwerpen van Europa en haar rol in de wereld. De verkiezing van **Nicolas Sarkozy** als Franse president was in dat licht een goede zaak, want hij had zich altijd pro Europa uitgesproken.”

Politiek Europa

Het handelen van de Europese Unie lijkt de laatste decennia vooral gericht op de economie. Wordt Europa niet te apolitiek?

“Nee, Europa is altijd een politiek project geweest: de tegenstellingen tussen de lidstaten overbruggen en de basis leggen voor vrede en stabiliteit. Sinds de tweede helft van de vorige eeuw is het vooral een project van economische integratie geworden, met succes trouwens. Vandaag kunnen we Europa vanuit een sterke economische basis een meer expliciete politieke dimensie geven door grensoverschrijdende justitie, politie en binnenlandse veiligheid Europees te maken en door de Europese coördinatie van het buitenlands beleid en van defensie te versterken – voor die laatste domeinen is de communautaire methode nog een brug te ver, maar dat is op termijn wel het doel. Ik hoop dat ooit een sterk Europa in de Veiligheidsraad zetelt in plaats van de afzonderlijke lidstaten. Als ik dat verkondig, noemen ze mij ook een utopist, maar ooit komt het zover.”

Denkt u dat de nieuwe lidstaten dat politieke Europa ook allemaal onderschrijven?

“Het klopt dat een aantal lidstaten alleen om economische redenen is toegetreden, waaronder Groot-

Britannië en een aantal landen van Centraal-Europa. Ik hoop dat ze op termijn zullen inzien dat in een globale wereld alleen gedeelde soevereiniteit reëel is en dat ze vrijwillig een stuk soevereiniteit aan het Europese niveau afstaan. Die stap naar het Europa van de 21ste eeuw zal wellicht niet met alle lidstaten tegelijkertijd worden gedaan, maar met het nieuwe verdrag hebben we alvast een gemeenschappelijke sokkel die ruimer gaat dan het economische.”

Maar voert Europa eigenlijk een Afrika-beleid? En waar staat Europa bijvoorbeeld in het debat over Irak?

“Tja, **Javier Solana** die nu het buitenlands beleid van de Unie coördineert, is maar zo sterk als de eendracht

valse perceptie bij de bevolking. Ze ervaart de globalisering als een bedreiging. Door de recente uitbreiding wordt de Europese Unie bovendien als een onderdeel van die globalisering gezien. Mensen zien op televisie beelden van bedrijven die wegtrekken, goedkope producten uit het buitenland die onze markten overspoelen en migranten die het op hun jobs hebben gemunt. Dat zijn reële fenomenen, maar marginaal in het licht van wat er echt gebeurt. Alle Commissierapporten wijzen erop dat de uitbreiding West-Europa minstens evenveel heeft opgebracht als Centraal-Europa. Dankzij een verhoogde uitvoer naar de nieuwe lidstaten is een massale nieuwe tewerkstelling ontstaan. Om lid te worden van de Unie moesten de

“De bevolking reageert schizofreen op de globalisering. Als consument zijn ze voor, want ze krijgen goedkope producten; als producent zijn ze tegen, want het bedreigt hun job”

binnen de Unie. Als er verdeeldheid is in de Unie, is hij totaal machteloos. In de Irakcrisis kon hij daarom niets anders dan zwijgen. Daar heeft de Unie gefaald, maar Europa speelt wel een vooraanstaande rol in de klimaatverandering. Met de Kyoto-akkoorden heeft het duidelijk zijn stempel op de milieupolitiek gedrukt. De EU voert ook een duidelijk afgetekend Afrika-beleid. Met de verkiezingen in Congo was ze nadrukkelijk aanwezig, maar het kan nog beter en intenser.

Met het nieuwe verdrag wordt de Europese ‘minister’ van buitenlandse zaken nu ook ondervoorzitter van de Europese Commissie, zodat hij alle middelen kan mobiliseren voor een krachtig buitenlands beleid.”

Globalisering

Een van de grootste uitdagingen voor Europa is een antwoord bieden op de globalisering. Hoe counter je de angst van de bevolking voor die globalisering? “Dat is niet gemakkelijk. Er leeft een

nieuwe lidstaten zich ook aan de Europese spelregels aanpassen. Daardoor verminderen de verschillen en werd de interne cohesie van de Unie groter.”

Hoe komt het dat de publieke opinie dat niet ziet?

“Omdat Europese studies over die positieve effecten nu eenmaal niet zo aantrekkelijk in beeld te brengen zijn. Politieke leiders hebben het bovendien moeilijk om het euro-enthousiasme op hun bevolking over te brengen. Vroeger lukte dat wel, maar ‘het streven naar vrede en stabiliteit’ was gemakkelijker uit te leggen dan ‘dat Europa moet meedoen met de globalisering om ze net te bemeesteren’.

De bevolking zelf reageert ook wat schizofreen op de globalisering. Als consument zijn ze immers voor, want ze krijgen goedkope producten; als producent zijn ze evenwel tegen, want het bedreigt hun job. Toch is de versterking van de Europese integratie op termijn het enige structurele antwoord op de uitda-

ging van de globalisering. Als we de wereld zouden kunnen organiseren op het model van de Unie, dan zou de globalisering op termijn worden opgevangen. Maar dat is natuurlijk wishful thinking.”

Kun je eigenlijk met 27 landen een gelijkaardige kijk op de wereld ontwikkelen?

“Dat is niet gemakkelijk, maar China en de VS worstelen intern met hetzelfde probleem hoor. Maar zij bemeesteren dat gemakkelijker omdat ze een staat zijn. In Europa is dat complexer, omdat we de verscheidenheid van de nationale staten willen behouden. Daarom moeten we structurele elementen inbouwen die de eenheid en het Europese algemene belang dienen. Eurocommissarissen moeten die rol spelen. Het is een goede zaak dat de Europese Commissie nu beperkt wordt in aantal leden. Als elke lidstaat een eurocommissaris heeft, ben je al sneller geneigd de belangen van je land te verdedigen. Als maar een aantal landen een commissaris mag leveren, worden die commissarissen verplicht Europees te denken en te handelen. Vooral kleinere lidstaten moeten inzien dat ze belang hebben bij een sterke Commissie die tegengewicht biedt tegen de nationale belangen van grote lidstaten.”

Turkije

Wat vindt u van een mogelijke toetreding van Turkije tot de Unie?

“Ik had gehoopt dat het interview voorbij was voor deze vraag kwam. Europa heeft altijd zijn hoofd in het zand gestoken in het debat over de definitie en de grenzen van Europa. Als we vinden dat Turkije geografisch niet tot Europa behoort, hadden we dat veel vroeger moeten zeggen, maar ik vind wel dat de politieke, sociale en economische traditie van Turkije grondig verschilt van de onze. Door Turkije en andere landen van Centraal-Azië ook toe te laten, reduceer je de Unie tot een Europese Nafta, louter een vrijhandelszone, en dat is niet het concept van Europa dat ik heb.”

Waar hoort Turkije dan wel thuis?

“In het nieuwe Europese verdrag hebben we een ‘beleid van nabuurschap’ uitgewerkt. Dat houdt een intensere samenwerking in met landen die nooit in de Unie zullen zitten, maar wel onze burens zijn. Dat nabuurschap is voorgesteld aan de landen om de Middellandse Zee, aan Oekraïne en Wit-Rusland. Eigenlijk hadden we voor Turkije ook voor een sterk nabuurschap moeten kiezen.

In 1997 klopte Turkije voor het eerst op de Europese deur en dan is er gezegd: ‘Als aan de voorwaarden is voldaan, zullen we de aanvraag tot lidmaatschap van Turkije erkennen’. In 2004 bracht de Europese Commissie een rapport uit waarin ze stelde dat de voorwaarden voor onderhandelingen met Turkije vervuld waren. Dan kun je niet meer terugkrabbelen. We zijn de toetredingsonderhandelingen begonnen onder veel scherpere voorwaarden dan bij de andere landen. Frankrijk heeft ondertussen in de grondwet ingeschreven dat verdere uitbreidingen van de Unie bij referendum moeten worden goedgekeurd. Ik betwijfel daarom of de vraag van Turkije in lidmaatschap zal uitmonden, maar die kwestie kan nog jaren aanslepen. Het is mogelijk dat het land uiteindelijk de eer aan zichzelf houdt en besluit niet meer toe te treden.”

Symboliek in de grondwet

U vond altijd dat de symboliek in de grondwet – waaronder de verwijzing naar God – best mochten worden geschrapt. Waarom?

“Het verdrag was een poging een basistekst te construeren die heel duidelijk zegt wat Europa is. Sommige landen, zoals Frankrijk dat een laïcistische traditie kent, vonden een verwijzing naar God vanwege de scheiding tussen kerk en staat ongewenst. Andere rooms-katholieke landen zoals Polen en Ierland hechten wel waarde aan een verwijzing naar God. Tja, als je geen consensus kan bereiken, schrap je beter. Ik ben daar vreselijk pragmatisch in. Als ik de rest kan redden door dat stuk los te laten, dan doe ik dat. Je moet de openingen gebruiken die er zijn.”

Waarom blijven zoveel landen zich storen aan Europese symbolen?

“Een vlag wordt blijkbaar op een hoger niveau getild als hij in een grondwet staat. Enkele landen dachten verkeerdelijk: ‘Als de Europese vlag grondwettelijk wordt, is de onze dat niet meer’. Zij kunnen blijkbaar niet leven met die dubbele gelaagdheid. Maar het is niet omdat in de verdragstekst niet meer over de Europese vlag of het volkslied wordt gesproken, dat die er niet meer zijn.”

U zei ooit dat de Unie geloofwaardige leiders mist. Verklaart dat de matige interesse voor Europa?

“Het klopt dat na **Helmut Kohl** en **François Mitterrand** een Europees machtsvacuüm is ontstaan. Ik merk dat regeringsleiders vaak angst hebben uit te leggen waar het in de Europese Unie eigenlijk om gaat. **Tony Blair** is daar het beste voorbeeld van. Blair is in zijn denken eigenlijk heel Europees, maar hij vond nooit de moed of de kracht de euro of de grondwet in zijn eigen land te verkopen. Onsympathieke richtlijnen en verordeningen werden op Europa afgeschoven en voordelige regelingen werden als pluimen op de nationale hoed gestoken.”

U bent al sinds 1992 actief in de Europese politiek. Is de visie op het Europese project in die 15 jaar veranderd?

“Ik heb de overgang meegemaakt van het Europa van vrede en stabiliteit naar het Europa in de geglobaliseerde wereld. Met de muntunie en de uitbreiding sloten we de eerste periode definitief af, de Conventie over de grondwet deed de stap naar de volgende periode. Ik merk dat Europa langzaam uit de periode van immobilisme en achteruitgang geraakt. Merkel en Sarkozy vormen een goede tandem om het Europese project terug uit het slop te trekken en nieuwe draagkracht te geven. Samen kunnen ze een centrale, krachtige rol spelen in het Europa van de 21ste eeuw.”

Jean-Luc Dehaene geeft in november voor Cultuurforum een lezing over de toekomst van Europa. Het volledige programma vindt u op p. 16.